

Джерела та література:

1. Бондар В. Нематеріальна мотивація як чинник підвищення ефективності діяльності державних службовців в Україні / В. Бондар // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 1 (23). – 292 с.
2. Гнидюк Н. А. Управління персоналом : навч. посіб. / Н. А. Гнидюк, І. М. Ібрагімова. – 2008.
3. Гончарук Н. Т. Мотивація й оцінка керівного персоналу у сфері державної служби / Н. Т. Гончарук // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 1 (27). – С. 250-256.
4. Ортинський В. Л. Управління в органах виконавчої влади України : навч. посіб. / В. Л. Ортинський, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів. – К. : ЦУЛ, 2008.
5. Національне агентство з питань державної служби : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://nads.gov.ua>
6. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-ХІІ : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>

Буркальцева Д.Д., Буркальцев С.Ф., Апанович В.А.**УДК 338.23:343.3****ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

Актуальність теми дослідження. Однією з найважливіших економічних проблем в Україні в умовах прискореної глобалізації світового господарства є зростання загроз фінансовій безпеці України. Ця проблема пов'язана з негативними явищами в соціально-економічній сфері держави, які виявляються, перш за все, у системі державних фінансів та фінансів господарюючих суб'єктів [6]. Фінансова безпека України сьогодні виходить на одне з перших місць в ієрархії цінностей, які ми маємо захищати [3, с. 176].

В Україні питання безпеки розглядалися переважно з погляду національної або економічної безпеки держави. Але сьогодні вже йдеться про право на існування такої категорії, як фінансова безпека, яка містить у собі безліч аспектів. Категорія фінансової безпеки є досить новою як для науки, так і для практики. Це і бюджетна, і валютна, і грошова, і інфляційна, і інвестиційна, і боргова, а також безпека суб'єктів кредитно-фінансової сфери.

Значний внесок у вивчення питання фінансової безпеки зробили вітчизняні науковці: О.І. Барановський, І.Ф. Білько, З.С. Варналій, О.С. Власюк, Б.В. Губський, Я.А. Жаліло, В.І. Мунтіян, Г.А. Пастернак-Таранущенко, А.І. Сухоруков, В.Т. Шлемко та інші, які досліджували проблеми економічної безпеки, механізми забезпечення належного рівня окремих складових фінансової безпеки.

Мета дослідження: уточнити сутність поняття «фінансова безпека держави» та визначити загрози фінансової безпеки та її структури на основі уточнення економічної категорії фінансової безпеки.

Результати. Фінансова безпека держави – досить багатопланове поняття в економічному контексті та є надзвичайно актуальним в політичному контексті. У першу чергу, це пов'язано з тим, що поняття фінансової безпеки є результатом практичних заходів з боку законодавчої та виконавчої влад держави в сфері фінансів. Фінансова безпека визначається конкретними показниками функціонування економічної системи держави за певний проміжок часу, зокрема: величиною внутрішнього й зовнішнього боргів; рівнем інфляції; стійкістю національної валюти; сальдо платіжного балансу [4].

В.Т. Шлемко та І.Ф. Білько наведено таке визначення фінансової безпеки: «Під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання» [13].

Член-кореспондент Академії проблем якості Російської Федерації М. Арсентев визначає фінансову безпеку як складову економічної безпеки країни, яка ґрунтується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери. Її можна виразити через систему індикаторів, що характеризують збалансованість фінансів, ліквідність активів і наявність необхідних грошових, валютних, золотих та інших резервів [7].

Безпечним слід вважати такий стан фінансово-кредитної сфери, який має характеризуватися збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [9].

Визначення категорій «національна безпека», «економічна безпека», «фінансова безпека», розглядаються переважно як «стан» певного суспільного ладу або системи. На думку С.Г. Гордієнко суттєвий недолік таких визначень полягає в їх «статичності», крім того, такий підхід не відповідає вимогам побудови понять [11].

Економічна безпека має розглядатися як складна багатоструктурна наука, яка, за аналогією з безпекою екологічних, біологічних, технічних систем тощо, є наукою про безпеку соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство) [5].

Визначення поняття «фінансова безпека» через категорію «відносини» є більш доцільним, оскільки дозволяє визначити межі та структуру даного поняття, й основні функції суб'єктів щодо забезпечення оптимального стану фінансової безпеки.

В умовах функціонування глобальної фінансової системи сутність поняття «фінансова безпека держави» можна визначити як специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин щодо забезпечення оптимального стану фінансової системи держави та захисту її національних інтересів.

О.І. Барановський, З.С. Варналій, О.С. Власюк, Б.В. Губський, В.К. Сенчагов, А.І. Сухоруков, В.Т. Шлемко досліджували теоретичні та практичні аспекти фінансової безпеки, однак питання щодо кількісної оцінки рівня фінансової безпеки держави ще недостатньо розкриті. Це пов'язано з їх складністю й системним характером [7].

Проблема визначення поняття «фінансової безпеки держави» полягає в тому, що на сьогодні немає загальноприйнятого визначення поняття «фінансова безпека». Є формулювання, які найбільш стисло та неточно розкривають суть цього поняття.

Фінансова безпека – це такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [7].

В. Шлемком та І. Біньком: «під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання». Подібним за сутністю і змістом є визначення цього поняття Б. Губським [7].

Визначення фінансової безпеки має виходити з поняття захищеності і керованості економічним процесом. Виходячи з цього, найбільш коректне визначення поняття фінансової безпеки таке: фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері; такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань [7]. Фінансова безпека держави є багатограним явищем, її стан динамічно змінюється, тому потрібно здійснювати детальний моніторинг фінансової системи, а також аналізувати проблеми, що виникають під впливом регіоналізації та глобалізації світової економіки, інтернаціоналізації фінансових потоків, реформування національної економіки.

Оптимальний стан фінансової системи характеризується сукупністю індикаторів, значення яких створюють стійкість фінансової системи до негативних впливів внутрішніх і зовнішніх факторів та ефективне функціонування національної економічної системи. Оптимальність досягається шляхом досягнення, у конкретно-історичних умовах, реального мінімуму існуючих загроз, забезпечення ефективного функціонування фінансової системи при максимальній реалізації державних інтересів.

Діяльність держави та суспільства з впровадження системи заходів, спрямованих на досягнення оптимального стану фінансової системи, забезпечення національних фінансових інтересів – це забезпечення фінансової безпеки лише за умов дотримання національних інтересів, при цьому основним пріоритетом держави в сфері забезпечення фінансової безпеки є підвищення якості життя її громадян.

Існують різні підходи до визначення національних інтересів. У монографії В.І. Мунтіяна названо 42 національних інтереси [12], Я.А. Жаліло визначає 41 національний інтерес [10]. М.М. Єрмоленко також наводить класифікацію національних інтересів, при цьому виділяє інтереси першого та другого рівнів [8]. Виходячи із структури поняття «фінансова безпека держави» доцільно здійснювати класифікацію національних інтересів у сфері забезпечення фінансової безпеки.

Складовими фінансової безпеки держави, на нашу думку, є фінансова безпека суб'єктів господарювання, державних фінансів, грошово-кредитного ринку, інвестиційного ринку, соціально-економічних, та зовнішньоекономічних відносин.

Критерієм фінансової безпеки держави є стабільний, збалансований розвиток фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної та фондової систем, а також ціноутворення, що характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування економіки країни [14].

Об'єкт фінансової безпеки держави – це територія країни та її фінансово-кредитна інфраструктура та серед першочергових проблем забезпечення фінансової безпеки держави слід відмітити проблему прогнозування ситуації та проблему постійного відстеження і оцінки рівня загроз національним інтересам [14].

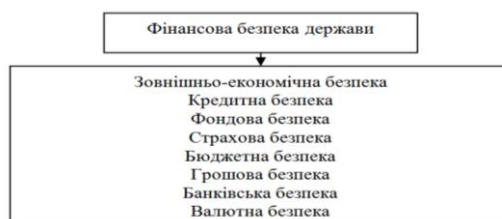

Рис. 1. Структура фінансової безпеки держави [14].

Виходячи із запропонованої структури на рис. 1 можна визначити першочергові національні інтереси в сфері державного регулювання та забезпечення фінансової безпеки:

- розробка відповідного фінансово-економічного законодавства, що регулюватиме рух міжнародних фінансових потоків, діяльність митних і податкових служб, банківської системи та інших фінансово-інвестиційних інституцій, а також захищатиме фінансову систему від впливу кримінальних і терористичних угруповань;
- забезпечення підзвітності та прозорості діяльності розпорядників бюджетних коштів;
- поступового допуску іноземних конкурентів на внутрішні ринки, диференціації протекціоністських заходів у поєднанні зі створенням передумов для реалізації наявних конкурентних переваг національної економіки;
- підвищення її стимулюючого впливу на розвиток виробництва шляхом удосконалення податкової системи;
- управління державним боргом України, розробка ефективної політики;
- проведення валютної політики для збалансування реального попиту на іноземну валюту з її пропозицією урівноважити торговий баланс, нагромадження валютних резервів НБУ, сприяння зростанню конкурентоспроможності українських товарів, рентабельності підприємств;
- з метою забезпечення грошовою масою і кредитами потреб економіки і населення удосконалення і розвиток грошово-кредитної системи;
- шляхом підвищення капіталізації та конкурентоспроможності банківського сектора та розширення інструментарію банківських послуг створення законодавчих та економічних умов для підвищення рівня концентрації банківського капіталу;
- шляхом здійснення виробничих нагромаджень і капітальних вкладень на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, забезпечення інвестиційної безпеки;
- забезпечення зміцнення інфраструктури фондового ринку, розвиток інститутів спільного інвестування, страхових та пенсійних фондів, вихід України на міжнародні ринки капіталів;
- створення ефективної системи управління зовнішнім боргом, підтримання позитивного зовнішньоторговельного сальдо і платіжного балансу, відпрацювання механізмів повернення з-за кордону національного капіталу, створення достатнього золотовалютного запасу держави.

Забезпечення фінансової безпеки вимагає визначення та постійного моніторингу основних внутрішніх і зовнішніх негативних факторів (загроз), які впливають на забезпечення національних інтересів у фінансовій сфері. За класифікаційну ознаку візьмемо, як і при класифікації інтересів, структурні елементи фінансової безпеки.

Наслідком процесів глобалізації та розширення меж ЄС стало формування глобальної фінансової системи, системи обміну результатами інтелектуальної діяльності, глобальної системи просування товарів і послуг. Локальна гео економічна парадигма повинна з самого початку визначати внутрішньоекономічну стратегію та модель поведінки державних інституцій та суб'єктів господарювання.

Глобалізація несе в собі багато загроз, пов'язаних з наявністю суперечностей між необхідністю інтегруватися в світову економіку та захистом національного товаровиробника та національних інтересів.

Розвиток теорії фінансової безпеки є підґрунтям для прийняття виважених стратегічних державних рішень і повинен стати основою для розробки національної концепції фінансової безпеки.

На жаль, межі даної статті не дозволяють розглянути весь комплекс сутнісних характеристик категорії «фінансова безпека держави», зокрема потребують подальшого вивчення такі проблеми:

- забезпечення фінансової безпеки, що, у свою чергу, вимагає уточнення суб'єктів та об'єктів фінансової безпеки та їх функцій;
- індикативний аналіз стану фінансової безпеки України та здійснення його моніторингу;
- дослідження глибинних суперечностей процесу глобалізації фінансової системи, зовнішнім проявом яких є внутрішні та зовнішні загрози.

Висновки. З позиції системного підходу безпека в суспільстві (соціально-економічній системі) є об'єктивним соціально-економічним явищем і в цьому сенсі є предметом економічної теорії. Категоріальний апарат економічної безпеки як науки включає в себе поняття «економічна безпека»; «система економічної безпеки»; «національні економічні інтереси»; індикатори економічної безпеки; «граничні значення індикаторів економічної безпеки»; «організаційна структура економічної безпеки»; «інституціональний базис економічної безпеки»; «внутрішні і зовнішні загрози економічної безпеки»; «концепція, стратегія, заходи зміцнення економічної безпеки»; «принципи побудови системи економічної безпеки»; «моделювання економічної безпеки»; «методи оцінки економічної безпеки». На різних рівнях ієрархії та в різних сферах економіки виділяються категорії: міжнародної, національної, регіональної економічної безпеки; економічна безпека; економічна безпека фірм і корпорацій; фінансова безпека; зовнішньоекономічна безпека. Як взаємопов'язані з економічною безпекою розглядаються такі компоненти національної безпеки: енергетична і сировинна; транспортна; продовольча; соціальна; демографічна. Підкреслимо, що всі ці складники національної безпеки пов'язані з економічною безпекою як інтегральною категорією [5].

Фінансова безпека держави – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, в якому створюються умови сталого, надійного функціонування фінансової системи держави, що запобігають виникненню фінансової кризи, дефолту, деструкцію фінансових потоків, порушення стабільності грошового обігу, та який характеризується збалансованістю, стійкістю до

внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю цієї системи забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Таким чином, фінансова безпека – це спроможність фінансової системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективне використання нею фінансів в процесі виконання функцій соціального захисту; державного управління і міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури і охорони здоров'я; реалізації інвестиційної та екологічної політики, забезпечення національної безпеки і оборони, та має розглядатися як складна поліструктурна наука, яка, за аналогією з безпекою екологічних, біологічних, технічних систем тощо, є наукою про безпеку фінансових систем рівнів особи, домашнього господарства, галузі, регіону, сектору економіки, національної економіки, світового господарства при формуванні системи діагностики стану безпека-ризик-виклик-небезпека.

Основними загрозами в сфері забезпечення фінансової безпеки України є недостатність фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання для забезпечення відтворювального процесу та інвестиційної діяльності; недосконалість і незавершеність законодавства у фінансовій сфері; незавершеність бюджетної реформи; недосконалість чинної системи митного регулювання; неефективність податкової системи; високий рівень доларизації економіки; слабкість грошово-кредитної системи; підтримання штучного курсу національної валюти за рахунок переважно монетарних важелів; невисока конкурентоспроможність банківської системи України, низький рівень сумарного банківського капіталу; відсутність цілісної стратегії щодо іноземного інвестування; низький рівень розвитку фондового та страхового ринку, його низька капіталізація, недостатність фондових інструментів, недосконалість фондової інфраструктури; низький рівень соціально-трудова відносин, соціальної спрямованості економіки, платоспроможності населення; незбалансованість структури зовнішньої торгівлі, значний обсяг зовнішнього боргу, зростання впливу транснаціонального капіталу на вітчизняну економіку, відсутність інфраструктури з обслуговування та дієвих механізмів державного регулювання грошових потоків глобальної економіки.

Теоретичне обґрунтування поняття фінансової безпеки дає можливість у подальших розробках дати сучасну характеристику механізмам забезпечення належного рівня окремих складових фінансової безпеки та внести конкретні пропозиції щодо державного регулювання та реформування господарської системи України на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Джерела та література:

1. Арсентьев М. Финансовая безопасность России : [Электронный ресурс] / М. Арсентьев. – Режим доступа : www.nasledie.ru
2. Барановський О. І. Фінансова безпека / О. І. Барановський; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К. : Фінекс, 1999. – 338 с.
3. Варналій З. С. Глобалізація інвестиційних процесів і фінансова безпека України / З. С. Варналій // Стратегічна панорама. – 2001. – № 3-4. – С. 176-178.
4. Василик О. Д. Теорія фінансів : [Електронний ресурс] / О. Д. Василик // Фінансова безпека держави. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/35/2336.html>
5. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : наук. доповідь / О. С. Власюк. – К. : Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 52 с.
6. Деменок О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави : [Електронний ресурс] / О. В. Деменок. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
7. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
8. Єрмошенко М. М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист : [Електронний ресурс] / М. М. Єрмошенко. – Режим доступу : www.nam.kiev.ua
9. Єрмошенко М. М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави : [Електронний ресурс] / М. М. Єрмошенко // Економічна безпека України: проблеми та перспективи : матеріали круглого столу. – Режим доступу : www.niss.gov.ua.
10. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави у нестабільних ринкових економічних системах : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 1998. – 144 с.
11. Кістерський Л. Л. Економічна безпека України / Л. Л. Кістерський // Наука і оборона. – 1999. – С. 30-36.
12. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.
13. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997.
14. Яценко Н. М. Поняття та структура фінансової безпеки / Н. М. Яценко // Економічний простір. – 2008. – № 13. – С. 170-173.